

Андрощук І.О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет*

Androshchuk Iona

Central Ukrainian National Technical University

ГЛОБАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ У СВІТОВОМУ ВИМІРІ З ОГЛЯДОМ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА АНАЛІЗУ

GLOBAL DETERMINANTS OF FOOD SECURITY IN THE WORLD DIMENSION WITH A REVIEW OF THEIR CLASSIFICATION AND ANALYSIS

Анотація. У статті здійснено класифікацію та поглиблений аналіз детермінантів, що впливають на глобальну продовольчу безпеку у сучасних умовах. Розглянуто поняття продовольчої безпеки як складного багатовимірного феномену, що включає фізичну, економічну та соціальну доступність продовольства, а також його якість і стабільність постачання. Виокремлено критерії за якими здійснюється типізація відповідних детермінант продовольчої безпеки, що дозволяє систематизувати численні фактори які впливають на стан і розвиток продовольчої безпеки. Зокрема до таких параметрів віднесено: характер впливу, тривалість і масштаб дії, рівень контролюваності. Здійснено класифікацію глобальних детермінантів продовольчої безпеки. Основними групами виступають економічні, соціально-демографічні, екологічні, політичні, технологічні та інституційно-глобалізаційні чинники. Їх взаємодія визначає рівень доступності, стійкості та ефективності продовольчого забезпечення як на національному, так і на глобальному рівні. Особливу увагу приділено аналізу сучасних викликів: збройних конфліктів та політичної нестабільності, які формують значні ризики для стабільності ринків, кліматичних змін, що загрожують зниженням продуктивності сільського господарства, а також економічних і соціальних факторів, що впливають на доступність і споживання продуктів. Окремо аналізується роль міжнародної торгівлі, технологічних інновацій і інституційної спроможності у формуванні стійкості продовольчих систем. Виявлено, що саме комплексна взаємодія цих різномірних чинників визначає рівень стійкості продовольчої безпеки на світовому рівні. Крім того, наголошується на необхідності постійного моніторингу та адаптації заходів у відповідь на зміни зовнішнього середовища, особливо в контексті зростання глобальних ризи-

ків, таких як пандемії, економічні кризи та екстремальні кліматичні явища. Отже, забезпечення продовольчої безпеки у XXI столітті вимагає більш глибокого розуміння багатофакторних процесів і координації міжнародних зусиль для збереження стабільності і доступності харчових ресурсів.

Ключові слова: продовольча безпека, глобальні детермінанти, економічні чинники, екологічні ризики, політична стабільність, технологічний розвиток.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої глобалізації, демографічного тиску, кліматичних змін і політичних криз забезпечення продовольчої безпеки стає одним із головних викликів для світової спільноти. Продовольча безпека є визначальним фактором стабільності, сталого розвитку й соціального добробуту, котрий тісно взаємопов'язаним із ефективністю аграрного виробництва, станом навколишнього середовища, соціальною політикою і рівнем інноваційної діяльності. Саме тому системне осмислення глобальних детермінантів продовольчої безпеки дозволяє визначити основні напрямки її забезпечення на макро-, мезо- й мікрорівнях, що має як наукове, так і практичне значення для державної політики та стратегічного планування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання щодо продовольчої безпеки займаються низка науковців, зокрема Лагодієнко В., Франчук В., Дзюрах Ю., Мельник С., Шупрудько Н., Гобела В. [1] провели розгорнутий аналіз основних факторів впливу на продовольчу безпеку України, окреслили поствоєнні тенденції розвитку та обґрунтували шляхи її забезпечення в умовах геополітичних викликів і післявоєнного відновлення.

Кузьома В.В. акцентує на критичному стані продовольчої безпеки у світі за рахунок поєднання кількісних та якісних показників [2]. Автор виходить з положення про недостатність тільки обліку продовольчих резервів, закликаючи враховувати рівень доступності до якісної їжі та прогнози за основними групами продовольства.

У публікації Кравчука Н.Я. та Гороховського І.Р. здійснено розмежування системних детермінантів продовольчої безпеки в умовах глобальної турбулентності [3]. Науковцями визначено багаторівневу структуру факторів із поділом на глобальні, національні та місцеві й підкреслюють необхідність інтегративних моделей та адаптації до регіональних викликів, пов'язаних із війною, пандеміями, зміною клімату тощо. Інші дослідники [4] класифікували їх за національними та регіональними рівнями та розробили детальну схему диференціації детермінант на макро- і мікрорівнях.

Варто відмітити працю Сичевського М.П. [5], який наголошує на ролі України у зміцненні продовольчої безпеки світу та аналізує сучасні виклики і позиціонування країни в міжнародних рейтингах забезпеченості харчами.

Окремі аспекти сучасних тенденцій розвитку продовольчого потенціалу розглядає Погорелова О.В. [6], яка системно аналізує визначальні соціальні, економічні та управлінські фактори підвищення потенціалу у вітчизняному аграрному секторі та пропонує комплекс індикаторів для вимірювання ефективності політики у цій сфері.

Актуальними залишаються результати досліджень Адамовського О. та Миськіва О. [7], які сфокусовані на сутності структури і типології глобальних детермінантів, підкреслюють вплив технологічних змін та міжнародної взаємодії на стійкість агросистем.

Вивчення впливу воєнних конфліктів відбивається у роботах Гобели В., Мельника С., Курляка М. [8], які аналізують зміни у логістиці, споживчих структурах та цінових ризиках в умовах війни, та пропонують напрями адаптації політики національної продовольчої безпеки.

Додаткова увага надається проблемам забезпечення продовольчої безпеки в сучасних економічних умовах [9], стратегіям підвищення конкурентоздатності суб'єктів аграрного сектору [10], а також викликам функціонування державних програм та політик безпеки у надзвичайних умовах [11].

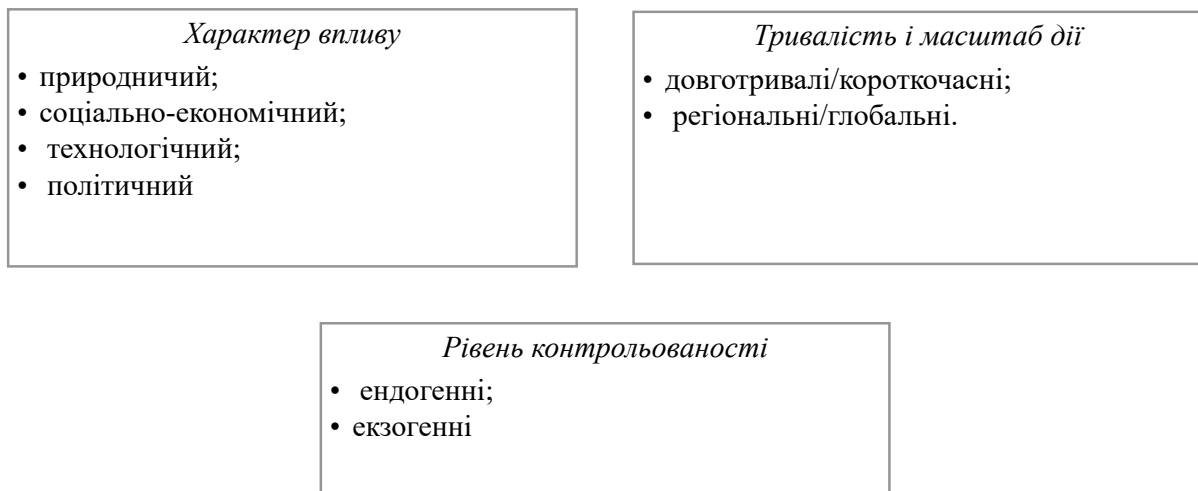
Разом з тим, слід зазначити, що все таки недостатньо уваги приділено класифікації та аналізу саме глобальних детермінантів продовольчої безпеки.

Мета статті. Метою наукової статті є дослідження класифікації та здійснення аналізу глобальних детермінантів продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека визначається як стан, за якого всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний і економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі, що відповідає їхнім дієтичним потребам і харчовим уподобанням для активного та здорового життя [12]. У ширшому розумінні продовольча безпека охоплює не лише наявність продовольства, а й його доступність, використання, а також стабільність цих трьох складових у часі. Це означає, що забезпечення продовольчої безпеки є багатовимірним та комплексним викликом, що вимагає врахування численних внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть варіюватися в часі й просторі [3]. З огляду на широту і складність системи, пріоритетним є не лише визначення самої продовольчої безпеки, а й чітке розуміння детермінант, які її формують.

Доцільним вважається розгляд критеріїв, за якими здійснюється типізація відповідних детермінант продовольчої безпеки. На нашу думку, це дозволяє систематизувати численні фактори, що впливають на стан і розвиток продовольчої безпеки, враховуючи їхню різноспрямованість, характер впливу, часові й просторові рамки дії, а також ступінь контрольованості. На рисунку 1 наведено основні критерії класифікації глобальних детермінант продовольчої безпеки, згруповані за трьома параметрами.

Перший параметр – характер впливу – визначає природу походження чинників і охоплює природничі, соціально-економічні, технологічні й політичні детермінанти. Ця класифікація відображає сучасний науковий консенсус щодо багатогранності впливу на продовольчу безпеку і підкреслює міждисциплінарний характер проблеми [1; 3]. Природничі чинники, до яких належать кліматичні умови, якість ґрунтів та водні ресурси, визначають базові екологічні можливості виробництва продовольства і мають найбільший вплив на довгострокову стійкість агросистем. Соціально-економічні фактори, включно з рівнем доходів, соціальною структурою, демографією та інституційним середовищем, формують доступність та ефективність розподілу продовольчих ресурсів. Технологічні детермінанти, що зокрема включають розвиток агротехнологій та цифровізацію, мають потенціал суттєво підвищувати продуктивність і знижувати втрати. Політичні чинники, такі як: стабільність держави, політика у сфері торгівлі, регуляторні

Рис. 1. Критерії класифікації глобальних детермінантів продовольчої безпеки

Джерело: систематизовано автором

норми та конфлікти створюють або послаблюють умови для реалізації потенціалу інших груп детермінант.

Другий параметр типізації – тривалість і масштаб дії – охоплює часові та просторові межі впливу відповідних факторів, які можуть бути довготривалими або короткочасними, локальними, регіональними або глобальними. Наприклад, кліматичні зміни мають довготривалий глобальний характер, тоді як цінові сплески на ринку продовольства, викликані тимчасовими економічними чи політичними подіями, мають короткочасний і нерідко регіональний вплив [2]. Такий поділ дозволяє виділити різницю між критичними чинниками, що структурно визначають поточний стан продовольчої безпеки, і факторами, які впливають на неї епізодично і можуть бути подолані оперативними заходами.

Третій критерій – рівень контрольованості – враховує зможу людської діяльності впливати на відповідні фактори. Ендегенні, або керовані, чинники – це ті, що можуть бути регульовані на рівні політики, технологічних інновацій або соціально-економічних інтервенцій. У протилежність їм, екзогенні (некеровані) чинники розглядаються як зовнішні, що не піддаються прямому управлінню: зміни клімату, стихійні лиха, міжнародні політичні кризи. Проте навіть некеровані детермінанти можуть бути враховані при формуванні адаптаційних стратегій, що компенсують їхній негативний вплив [6]. На наш погляд, виокремлення цих критеріїв до класифікації глобальних детермінантів відповідає новітнім тенденціям у дослідженнях продовольчої безпеки і дозволяє формувати більш

ефективні та адаптивні політики на національному і глобальному рівнях.

Додаткову наочність та прикладне значення для ідентифікації різних груп чинників дає узагальнення їх у вигляді класифікації. У таблиці 1 зібрано основні групи глобальних детермінантів продовольчої безпеки, ключові чинники та конкретні приклади їх впливу на практиці.

Класифікація глобальних детермінантів продовольчої безпеки, представлена у таблиці 1, чітко ілюструє багатовимірність та комплексність чинників, що впливають на стан продовольчої безпеки у світі. Економічні фактори, такі як ВВП на душу населення та інвестиції в агросектор, визначають доступність і стабільність продовольчих ресурсів, у той час як соціально-демографічні зміни впливають на структуру попиту і забезпечення робочою силою. Екологічні детермінанти, зокрема кліматичні зміни, безпосередньо позначаються на обсягах і стабільності виробництва. Політичні чинники формують сприятливий або дестабілізуючий фон для постачання та розподілу продуктів. Технологічні інновації виступають рушієм підвищення продуктивності і зниження витрат, тоді як інституційні та глобалізаційні впливи забезпечують координацію, стандартизацію і інтеграцію ринків, водночас відкриваючи нові ризики через залежність від зовнішніх факторів. Такий системний огляд підкреслює, що продовольча безпека залежить від узгодженого управління різними групами детермінантів, взаємодія яких визначає рівень стійкості глобальних та національних продовольчих систем

Глобальні детермінанти продовольчої безпеки тісно взаємопов'язані та утворюють

Таблиця 1

Класифікація глобальних детермінантів продовольчої безпеки

Група детермінантів	Основні чинники	Приклади впливу на продовольчу безпеку
Економічні	ВВП на душу населення, рівень бідності, ціни на продукти, інвестиції в агросектор	зростання цін, зниження доходів, інфляція
Соціально-демографічні	урбанізація, міграція, старіння населення, рівень освіти	зміна структури споживання, дефіцит робочої сили
Екологічні	кліматичні зміни, деградація ґрунтів, водні ресурси	засухи, повені, зниження врожайності
Політичні	конфлікти, політична стабільність, державна політика	перебої з постачанням, ембарго, санкції
Технологічні	інновації, біотехнології, цифровізація, механізація	зростання продуктивності, зниження витрат
Інституційні	ефективність управління, міжнародна співпраця, регулювання ринку	гармонізація стандартів, підтримка фермерів
Глобалізаційні	світова торгівля, інтеграція ринків, міжнародні угоди	збільшення експорту/імпорту, залежність від зовнішніх ринків

Джерело: узагальнено за [1; 2; 3; 12]

складну, багаторівневу систему, у якій зміни одного з елементів впливають на інші, формуючи довгостроковий або короткочасний вплив на продовольчу ситуацію (рис. 2).

Наприклад, політична нестабільність або міжнародні торгові обмеження можуть зумовлювати економічні збої, що поглиблюються кліматичними чи демографічними ризиками. Водночас, інституційні інновації й технологічні прориви здатні пом'якшити наслідки несприятливих чинників, забезпечуючи стійкість галузі та покращуючи адаптивність продовольчої системи до глобальних викликів.

Підсумовуючи відмітимо, що продовольча безпека сьогодення являє собою динамічну систему та визначається сукупністю глобальних детермінантів різної природи, масштабу дії, тривалості та ступеня контролюваності. Їхня взаємодія створює багаторівневу та ієрархічну мережу впливів, що вимагає розробки ефективних стратегій забезпечення. Комплексна типологізація і врахування взаємозв'язків між чинниками дозволяє покращити оцінку ризи-

ків, забезпечити оперативну реакцію на новітні виклики та підвищити стійкість глобальної агропродовольчої системи в умовах зростання невизначеності у світі

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що продовольча безпека формується під впливом багатьох взаємопов'язаних факторів, які охоплюють економічні, соціальні, екологічні, політичні, технологічні, інституційні та глобальні сфери. Розподіл глобальних детермінантів за характером, тривалістю та масштабом, а також за можливістю їхнього контролю дозволяє глибше зрозуміти способи їхньої взаємодії та окреслити причини виникнення криз у продовольчій сфері. Зміни в будь-якій із цих сфер можуть спричиняти комплексні наслідки, що підкреслює необхідність постійного моніторингу та аналітичної підтримки прийняття рішень на різних рівнях управління. У світлі сучасних світових системних викликів важливим стає розроблення інтегрованих рішень, які враховують багатоаспектність і взаємозалежність факторів, що впливають на продовольчу безпеку.

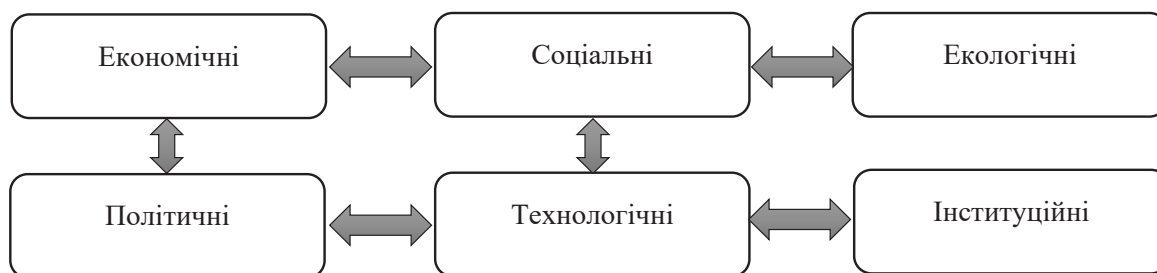

Рис. 2. Взаємозв'язок глобальних детермінантів продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором

Література:

1. Лагодієнко В., Франчук В., Дзюрах Ю., Мельник С., Шупрудько Н., Гобела В. Продовольча безпека України: оцінка факторів впливу, поствоєнні тенденції та шляхи забезпечення. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 5(46). С. 427–437. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.5.46.2022.3891>
2. Кузьома В.В. Оцінка сучасного стану глобальної продовольчої безпеки. *Економічний простір*. № 191. 2024. С. 417–423.
3. Кравчук Н.Я., Гороховський І.Р. Системні детермінанти забезпечення світової продовольчої безпеки в умовах геополітичної турбулентності. *Світ фінансів*. № 3 (76). 2023. С. 35–48. DOI: 10.35774/sf2023.03.035
4. Зеленська О., Зеленський С., Алешугіна Н. Класифікація факторів продовольчої безпеки національного та регіонального рівнів. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту*. Сер.: Економіка і управління. 2015. Вип. 31. С. 215–225.
5. Сичевський М. П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 6–17.
6. Погорелова О. В. Визначальні детермінанти сучасних тенденцій формування продовольчого потенціалу. *Агросвіт*. 2022. № 7-8. С. 36–46. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7-8.36
7. Адамовський О., Миськів О. Сутність та детермінанти глобальної продовольчої безпеки. *Менеджмент та підприємництва в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 2 (12), 2024. С. 237–245.
8. Гобела В., Мельник С., Курляк М. Продовольча безпеки України на фоні війни: оцінка стану та прогнозування тенденцій. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 2(02). С. 92–98
9. Крилов Д.В. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07>
10. Урба С.І., Копитко М.І. Зміцнення продовольчої безпеки як інструмент реалізації потенціалу конкурентоспроможного розвитку суб'єктів аграрного сектору в системі економічної безпеки України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 5 (05). С. 56–62.
11. Хасцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736>
12. FAO. The State of Food Insecurity in the World. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2001. URL: <http://www.fao.org/3/y1500e/y1500e00.htm>
- no. 5(46), pp. 427–437. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.5.46.2022.3891> [in Ukrainian]
2. Kuzoma V.V. (2024). Otsinka suchasnoho stanu hlobalnoi prodovolchoi bezpeky [Assessment of the current state of global food security]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 191, pp. 417–423. [in Ukrainian]
3. Kravchuk N.Ya., Horokhovskiy I.R. (2023). Systemni determinanty zabezpechennia svitovoi prodovolchoi bezpeky v umovakh heopolitychnoi turbulentsii [Systemic determinants of global food security under geopolitical turbulence]. *Svit finansiv*, no. 3(76), pp. 35–48. [in Ukrainian]
4. Zelenska O., Zelenskyi S., Alieshuhina N. (2015). Klasyfikatsiia faktoriv prodovolchoi bezpeky natsionalnoho ta rehionalnoho rivniv [Classification of food security factors at the national and regional levels]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho ekonomiko-tehnologichnoho universytetu transportu. Ser.: Ekonomika i upravlinnia*, issue 31, pp. 215–225. [in Ukrainian]
5. Sychevskiy M.P. (2019). Hlobalna prodovolcha bezpeka ta mistse Ukrainy v yii dosiahnni [Global food security and Ukraine's role in achieving it]. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 6–17. [in Ukrainian]
6. Pohorielova O.V. (2022). Vyznachalni determinanty suchasnykh tendentsii formuvannia prodovolchoho potentsialu [Key determinants of current trends in food potential development]. *Ahrosvit*, no. 7-8, pp. 36–46. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7-8.36 [in Ukrainian]
7. Adamovskiy O., Myskyv O. (2024). Sutnist ta determinanty hlobalnoi prodovolchoi bezpeky [Essence and determinants of global food security]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, no. 2(12), pp. 237–245. [in Ukrainian]
8. Hobela V., Melnyk S., Kurliak M. (2022). Prodovolcha bezpeka Ukrainy na foni viiny: otsinka stanu ta prohnouzuvannia tendentsii [Food security of Ukraine in the context of war: assessment of the state and forecasting trends]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 2(02), pp. 92–98. [in Ukrainian]
9. Krylov D.V. (2023). Problemy zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v suchasnykh umovakh [Problems of ensuring food security of Ukraine in current conditions]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia*, no. 7. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07> [in Ukrainian]
10. Urba S.I., Kopytko M.I. (2022). Zmitsnennia prodovolchoi bezpeky yak instrument realizatsii potentsialu konkurentospromozhnoho rozvytku subiektiv aharnoho sektoru v systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Strengthening food security as a tool for realizing the potential of competitive development of the agrarian sector entities within Ukraine's economic security]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia*, no. 5(05), pp. 56–62. [in Ukrainian]
11. Khaietska O.P., Loianych V.O. (2023). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Ensuring food security of Ukraine under war conditions]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736> [in Ukrainian]
12. FAO. (2001). The State of Food Insecurity in the World. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/3/y1500e/y1500e00.htm> (accessed 2 July 2025). [in English]

References:

1. Lahodiienko V., Franchuk V., Dziurakh Yu., Melnyk S., Shuprudko N., Hobela V. (2022). Prodovolcha bezpeka Ukrainy: otsinka faktoriv uplyvu, postvoieni tendentsii ta shliakhy zabezpechennia [Food security of Ukraine: assessment of influencing factors, postwar trends and ways of provision]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*,

Summary. The article provides a classification and in-depth analysis of the determinants affecting global food security in the current environment. The concept of food security is considered as a complex multidimensional phenomenon that includes physical, economic and social availability of food, as well as its quality and stability of supply. The criteria for typification of the relevant determinants of food security are highlighted, which allows to systematize numerous factors that affect the state and development of food security. In particular, these parameters include: the nature of the impact, duration and scale of action, level of controllability. The global determinants of food security are classified. The main groups are economic, socio-demographic, environmental, political, technological, institutional and globalization factors. Their interaction determines the level of availability, sustainability and efficiency of food supply at both the national and global levels. Particular attention is paid to the analysis of current challenges: armed conflicts and political instability, which pose significant risks to market stability, climate change, which threatens to reduce agricultural productivity, as well as economic and social factors affecting the availability and consumption of food. The role of international trade, technological innovations and institutional capacity in shaping the sustainability of food systems is analyzed separately. It is found that it is the complex interaction of these heterogeneous factors that determines the level of food security sustainability at the global level. In addition, the author emphasizes the need for continuous monitoring and adaptation of measures in response to changes in the external environment, especially in the context of growing global risks, such as pandemics, economic crises and extreme climate events. Thus, ensuring food security in the XXI century requires a deeper understanding of multifactorial processes and coordination of international efforts to maintain the stability and availability of food resources.

Keywords: food security, global determinants, economic factors, environmental risks, political stability, technological development.